

<https://doi.org/10.62837/2026.1.63>

TÜNZALƏ V. Yusifova

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
e-mail: tunzale_veliqizi@mail.ru
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Şamaxı filiali

KONSEPTSFER LİŊVOKOQNİTOLOGİYANIN ƏSAS KATEQORİYASI KİMİ

Xülasə. Məqalədə konseptologiyanın təşəkkül tapması və müstəqil metodoloji baza kimi formalaşması prinsipləri təhlil edilmişdir. Məqalədə “konseptfer” termininin mahiyyətini açmağın doğru yolu konsept anlayışının şərhindən keçdiyi qeyd edilir. Məqalədə konsept linqvomədəni kateqoriya kimi milli-mədəni səciyyəli, kollektiv şüurda əks olunmuş, gerçəklik sahəsində sabitləşmiş və dil verballaşmış mürəkkəb və çoxaspektli mental törəmə kimi izah edilir. Milli səciyyəli konseptlər xalqın konseptferini təşkil edir. Məqalədə milli-mədəni səciyyəli konseptlərin müəyyən bir hissəsini başqa dildə verməyin asan olmadığı qeyd edilir. Milli-mədəni mahiyyətli konseptlər dildənkənar gerçəkliyin qavranılmasını və baş verən hadisə və təzahürlərin dərk olunmasına yardım edir, xalqın dil davranışının milli xüsusiyyətlərini şərtləndirir. Məqalədə istənilən xalqın təfəkkür və dil davranışlarını düzgün şərh etmək üçün belə konseptlərin aşkarlanması və təsviri mədəniyyətlərarası kommunikasiya baxımından son dərəcə vacib olduğu fikri irəli sürülür. Məqalədə milli-mədəni səciyyəli konseptferin əsas səciyyəsi kimi təqdim edilir.

Açar sözlər: konsept, konseptfer, mədəniyyət konsepti, mədəniyyət, dünyanın dil mənzərəsi, dünyanın konseptual mənzərəsi

Müasir dilçilikdə geniş yayılmış meyillərdən biri dil faktlarının ardıcıl və sistemli şəkildə antroposentrik baxımdan nəzərdən keçirilməsidir. Antroposentrik paradigmdə danışmaq aktında informasiyanın kodlaşdırılması və dekodlaşdırılması vasitəsi funksiyasında çıxış edən dil, ilk növbədə, insana yönəlmiş fenomen kimi araşdırılır ki, bu da xarici və daxili dünyanın realitətinin kateqoriyalaşdırılması və nominasiyası proseslərində öz əksini tapır. Qloballaşan müasir dünya iki fərqli istiqamətli meyilin aktual olduğu nəhəng və dinamik inkişafda olan makrosistemi təmsil edir. Paradoks ondan ibarətdir ki, bəşəriyyət, bir tərəfdən, inteqrasiya, qloballaşma proseslərində ifadə olunan birliyə, inteqrasiyaya kəskin ehtiyac duyur, digər tərəfdən, ayrıca götürülmüş hər bir xalq özünün milli kimliyini, mədəni və dil özünəməxsusluğunu qoruyub saxlamağa can atır. Başqa elmlərdə olduğu kimi, filologiya sahəsində də əsl və alınma terminlər mövcuddur. Onların istifadə prinsipləri də orijinal deyil, əksinə onların ümumi məzmununda anlaşılması haqqında belə razılaşmaq mümkün deyildir. Belə terminlərdən biri də “konseptfer” terminidir. Nisbətən gənc sahə hesab edilən koqnitivistika da bu mənada istisna təşkil

etmir, hətta ola bilsin ki, filologiya sahəsində bu münasibətdə daha “zəngin” elm sahəsidir. Məsələnin ayrı-ayrı mənbələrdə qoyuluşuna və əsl mahiyyətinə varmadan öncə qeyd etmək istədik ki, dil daşıyıcıları tərəfindən formalaşdırılmış və insanların yaddaşında möhkəmlənmiş konseptlər konseptosferi formalaşdırır. Bu və ya digər dilin anlayışlar sistemini işarə edən və onun leksik və lüğət tərkibi ilə sıx əlaqəli olan və nəhayət, koqnitiv paradıqm çərçivəsində “konseptlər məcmusu” kimi nəzərdən keçirilən “konseptosfer” terminini dilçiliyə D.S.Lixaçyov gətirmişdir [1, s. 3-9]. Başqa sözlə, “konseptosfer” termininin konkret müəllifi vardır. Müəllifə görə, konseptosfer “hər bir milli dil və əsrin mədəni anlayışlarının konsentrasiyasıdır (xəlitəsidir – T.Y.)” [2, s. 287].

Əlavə edək ki, müəllifin dilçiliyə gətirdiyi konseptosfer anlayışının sadə görünməsinə baxmayaraq, tədqiqat praktikası bu və ya digər dərəcədə konseptlərin təsviri ilə əlaqəli olan dilçilər üçün son dərəcə əhəmiyyətli və çevik əməliyyat vasitəsidir. Əvvəla, “konseptosfer” anlayışı antroposentrik paradıqmdə aparılan tədqiqatlar üçün daha geniş imkanlar yaradır, çünki o, ilk başlanğıcdan ayrıca götürülmüş sözün deyil, qarşılıqlı əlaqəli konsept-elementlərin bütöv dünyasının yer aldığı hüdudları müəyyən edir. Xronoloji və ya tematik münasibətdə daha dar predmetlə məşğul olan tədqiqatçının özü belə yalnız bir söz forması ilə kifayətlənə bilməz. Metaforik şəkildə desək, konsept mədəni anlayış kimi, təcrid olunmuş şəkildə deyil, yalnız digər konseptlərin təsir sahəsində fəaliyyət göstərir. Bu fakt isə o deməkdir ki, biz gündəlik nitq praktikamızda konseptlər “ailəsi” və ya “cəmiyyətləri” ilə təmasda oluruq.

D.S.Lixaçyov konseptosferlə bağlı fikrini təqdim edərkən yazır ki, “ayrıca fərdin, eləcə də bütövlükdə dilin lüğət tərkibində üzə çıxan potensialları biz konseptosfer adlandırma bilərik. Hər bir konsept mahiyyət etibarilə ani kontekst və mədəni təcrübədən, konseptin daşıyıcısının fərdi mədəniyyətindən asılı olaraq müxtəlif cür şərh edilə bilər” [1, s.5]. Daha sonra müəllif “konseptosfer” terminini V.İ.Vernadskinin “noosfer”, “biosfer” terminlərinin nümunəsi əsasında yaratdığını qeyd edir. Müəllifin fikrincə “konseptosfer anlayışı onunla əlamətdardır ki, o, dili sadəcə ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də mədəniyyətin və xalqın mədəniyyətinin konsentrasiyası və ayrıca fərddən tutmuş əhalinin müxtəlif təbəqələrində onun təəcəssümünü başa düşməyə imkan verir” [1, s. 9].

Etiraf edək ki, “sfera” termini humanitar tədqiqatlarda dərin kök atmışdır. Bu termin Y.M.Lotman tərəfindən “konseptosfer” termininə qədər də “semiosfer” termini kimi işlədilmişdir. Müəllifə görə, “istənilən dil müəyyən semiotik məkanla qərq olur və o, yalnız bu məkanla qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyətə qadirdir. ... semiozisin vahidi kimi ayrıca dili deyil, həmin mədəniyyətə məxsus semiotik məkanı hesab etmək lazımdır. Bu məkanı biz semiosfer adlandırırıq” [3, s.165].

İnsan həyatının müxtəlif sahələri əhatə edən konseptlər milli dilin konseptosferini təşkil edir. Bu səbəbdən hər bir milli dilin konseptosferini xalqın mədəniyyəti ilə əlaqəli şəkildə öyrənmək vacib və nəticə baxımından daha faydalıdır.

Çünki D.S.Lixaçyovun da yazdığı kimi, “xalqın mədəniyyəti, ədəbiyyatı, folkloru, elmi, təsviri sənəti zəngin olduqca konseptosfer də zəngin olur, çünki konseptosfer xalqın bütün tarixi təcrübəsi ilə əlaqəlidir” [2, s.284].

S.A.Koşarnaya isə konseptosferin konseptual sahələri formalaşdıran müxtəlif növ konseptlərin birləşməsinə təmsil etdiyi fikrindən çıxış edir. Müəllifə görə, “konseptual sahələrin birləşməsi isə konseptosferi əmələ gətirir” [4, s.54]. Z.D.Popova və İ.A.Sternin də insanların koqnitiv fəaliyyətini konseptlərin yaranma mənbəyi kimi izah edirlər. Onların fikrincə, konseptosfer fikri obrazlar sahəsini, insanların real və virtual gerçəkliklər haqqında strukturlaşmış biliklərini təmsil edir, yəni “konseptlər yetərincə nizamlı xarakter daşıyır. Konseptosferi yaradan konseptlər ayrı-ayrı əlamətlərinə görə digər konseptlərlə oxşarlıq, fərqlilik və hierarxik sistem münasibəti yaradır” [5, s.28].

Dünyanın dil mənzərəsinin öyrənilməsi konseptlərin təsviri və modelləşdirilməsi və tərkib hissəsi konseptlər olan milli konseptosferin xüsusiyyətlərinin aşkar edilməsi üçün zəruridir, çünki dil işarələri insanın konseptosferinə giriş vasitəsidir. Lakin müasir koqnitiv paradigmdə “konsept” termininin birmənalı şərhə yoxdur: konseptlərin təsnifi, onların tədqiq metodları, konseptin strukturu və onun yeri bir sıra linqvistik terminlərlə həll olunur. Yeni paradigmin formalaşmasının çətinliyini konseptin statusunun hələ də mübahisə predmeti olmasında öz izahını tapır. Dil faktları və fenomenlərinə antroposentrik yanaşmanın nəticəsi kimi dəyərləndirilən konsept koqnitiv dilçiliyin mərkəzi anlayışıdır. Konseptosfer konseptlərin məcmusudur və bu səbəbdən məsələnin mahiyyətini açmaq üçün “konsept” termini haqqında müəyyən məlumatları vermək istərdik. “Konsept” anlayışını S.A.Askoldovun (Aleksyevin) [6] ilk dəfə öz məqaləsində işləmişdir. Onun fikrincə, konsept “təfəkkür prosesində həmcins predmetlərin qeyri-müəyyən çoxluğunu əvəz edən fikri törəmədir” [6, s.279]. Dilçilikdə konsept anlayışının hamı tərəfindən qəbul edilən tərfi və şərhə olmasa da, rus dilçilərinin əksəriyyəti ilkin nəzəri mənbə kimi S.A.Askoldovun araşdırmalarından çıxış edirlər. Müəllifin “konseptlər fikrən konkretliyin mürəkkəb həmçişəkliyin tumurcuğudur” [6, s.29] müddəası konseptə vahid bir müstəvidə yox, danışıq aktında işlədilərək məna çalarlarına “üzvlənə” bilən mental vahid kimi baxmağa təkan vermiş oldu. “Konsept fikri törəmə kimi düşüncə prosesində bizim üçün eynicinsli predmetlərin qeyri-müəyyən çoxluğunu əvəz edir” fikrini irəli sürən D.S.Lixaçyov da öz tərfində S.A.Askoldov-Aleksyevin fikrini əsas götürdüyünü yazır [2, s.291]. Bununla belə, D.S.Lixaçyov nisbətən fərqli davranaraq konsepti “yazıda və şifahi nitqimizdə işlətdiyimiz mənanın “cəbri” ifadəsi” kimi başa düşməyi təklif edir “çünki insan mənanın bütün mürəkkəbliyini sadəcə əhatə edə bilmir, bəzən bacarmır, bəzən də onu özünəməxsus” şəkildə şərh edir [1, s.4]. Konseptlərin dilin lüğət tərkibində yeri nöqtəyi-nəzərindən, yəni xalis linqvistik aspektdən araşdırılmasına xüsusi diqqət yetirən D.S.Lixaçyov konsept və mədəniyyətin

qarşılıqlı əlaqəsini də qeyd edir. Hər bir fərddə konseptin zənginliyi onun mədəni təcrübəsi ilə müəyyən edilir. İnsanın şüurunda çalarlar, assosiasiyalar nə qədər müxtəlifdirsə, onun konseptosferi də bir o qədər zəngindir. Konsept sözün leksik mənası ilə insanın şəxsi təcrübəsinin xəlitəsidir, yəni D.S.Lixaçovun da yazdığı kimi, “söz, məna və konseptin necə qavranılmasını nəzərdən keçirərkən biz, təbii ki, insan amilini çıxdaş etməməliyik. İnsanın mədəni təcrübəsi zəngin olduqca, konseptin də potensialı geniş və zəngin və əksinə, insanın mədəni təcrübəsi zəif olduqda onun dili, elə konseptosferi də sadə və zəif olur” [2, s.282]. Hesab edirik ki, D.S.Lixaçovun konseptə yanaşmasını linqvopsixoloji aspektdən qiymətləndirmək daha məqsədəuyğundur, çünki o, konsept haqqında fikir və təsəvvürlərinin şərhində insanın fərdi-psixoloji keyfiyyətlərini xüsusi önə verir. D.S.Lixaçov konseptə verdiyi tərifində, Y.S.Stepanovun da yazdığı kimi, onun formalaşmasında şəxsi komponentin əhəmiyyətini qabarıq şəkildə qeyd edir və bu da “konseptin məzmununu xeyli genişləndirir və zənginləşdirir” [7, s. 281].

D.S.Lixaçovun konseptlə bağlı fikirləri sonralar Y.S.Stepanov tərəfindən inkişaf etdirilmişdir. Y.S.Stepanovun fikrincə, konsept “mədəniyyətin insan şüurunda qatılaşması”nı, mədəniyyətin insanın mental dünyasına daxil olduğu nəsnəni təmsil edir” [8, s.40]. Konsepti mədəniyyətlə sıx vəhdətdə nəzərdən keçirən müəllifin anlamında, konseptlər “gerçəkliyi, amma xüsusi - mental gerçəkliyi təsvir edir” [8, s.41]. Hər iki müəllifin konseptə yanaşmalarında ortaq məqam ondan ibarətdir ki, mədəniyyət konsepti müxtəlif cür şərh oluna bilər və bu, ilk növbədə, konseptin daşıyıcısının mədəni səviyyəsindən asılıdır və konseptlər həmin mədəniyyətin insanları üçün fərqli tərzdə realdır. Z.D.Popova və İ.A.Sterninin “gerçəkliyin ali dərəcədə konseptləşməsi konseptlərin verballaşmasının ismi (substantiv) formalarında təmsil olunmuşdur” (9, s.48) fikrinə istinadən əlavə etmək istərdik ki, bu və ya digər konseptin konseptual sahəsinin təhlilində, ilk növbədə, ismi sahələri nəzərdən keçirmək vacibdir. Dünyanın konseptual mənzərəsini formalaşdıran konseptlər dünyanın dil mənzərəsində öz əksini tapır. Konsepti linqvokoqnitiv aspektdən şərh edən Y.S.Kubryakovaya görə, “konseptlər insan təcrübəsini əks etdirən şüur və informasiya strukturunun vahid”lərdir [10, s.90]. Müəllif konsepti “yaddaşaın əməliyyat vahidi, bilik kvantı” kimi izah edir [10, s. 90]. A.P.Babuşkinə görə, konsept, mental törəmə, biliklərin təmsil olduğu struktur, “kollektiv şüurun məzmun vahidi” [11, s.51], fərdin mədəniyyət və şüurunun ifadə formasıdır. F.Y.Veysəlli isə konsepti “ən kiçik koqnitiv struktur” kimi izah edir [12, s. 31] və konseptin “dünya haqqında bilikləri yadda saxlamaq funksiyasını” yerinə yetirdiyini yazır [12, s.31]. A.Y.Məmmədov konsepti diskursda biliyin ifadə vasitəsi kimi izah edir. Müəllif konseptlərin lokal (konkret mədəniyyətlərə aid olan) və universal (qlobal bilik) növlərini fərqləndirir [13, s.49]. Ə.Ə.Abdullayevin fikrincə, “konseptlər insan psixikasında ətraf aləmin ayrı-ayrı fraqmentləri, aspektlərinin daxili nümayəndələridir” [14, s.189]. Göründüyü kimi, müəllif konsepti psixoloji

aspektlə əlaqədə götürür və onu gerçəklik elementlərinin insan psixikasında inikası kimi şərh edir ki, bu da linqvokoqnitiv yanaşmalar üçün küçərli mövqedir. Hesab edirik ki, konsept ümumilikdə təfəkkür və danışıq aktında aktivləşən və istifadə edilən bilik strukturudur. Onlar informasiyanın koqnitiv işlənməsi prosesində özündən daha kiçik hissələrə bölünə bilməyən strukturlaşmış mənalı vahidlərdir. Konsept dil səviyyəsində birinci (ilkin) və ikinci nominasiyalı leksemələrlə ifadə olunur. İkinci nominasiyalar arasında koqnitiv dil nəzəriyyəsində xüsusi çəkiyə malik metafor və metonimiyalar üstünlük təşkil edir. Bu səbəbdən C.Lakoff və M.Conson metaforları ifadəli, poetik nitqin vasitəsi deyil, təbiətən insan təfəkkürü, idrakına xas olduğunu yazırlar. Onların fikrincə, “metaforlar konseptualdır, çünki onlar eyni zamanda iki konseptdə, sahədə mövcuddur” [15, s.247]. Müəlliflərə görə, “metafor dilinə aid olduğu cəmiyyət üçün mədəni cəhətdən şərtlənmiş və vacib obyektlərin keyfiyyət və xüsusiyyətlərini əks etdirir” [15, s.247]. Bu iki sahənin kəsişməsində mövcud olan metafor koqnitiv dilçilikdə “source domain” (mənbə-sfera) və “target domain” (məqsəd sfera) [15] adlandırılır. Koqnitiv dilçilikdə “sferamənbə”, “ilkin sfera”, “donor sfera” və “sfera-maqrıt”, “son sfera” və “resipient sfera” kimi terminlərinin işlədilməsinə rast gəlinir. Xatırladaq ki, müasir dilçilikdə “sfera” dedikdə, “konseptual sfera” və ya “konsept” başa düşülür [16]. “Konseptual sfera” A konseptual metafor adlandırılan B-nin konseptual sferasıdır. Konseptual metafor iki konseptual sferaya əsaslanır ki, onlardan da biri digərinin terminlərində başa düşülür. Başqa sözlə, konseptual sfera təcrübənin tam təşkilidir. V.N.Teliyaya görə, “konsept freyemdə strukturlaşmış bilikdir, ...o, obyektin sadəcə əsas əlamətlərini deyil, müəyyən dil kollektivində mahiyyət haqqında biliklə dolu əlamətləri əks etdirir” [17 **Ошибка! Источник ссылки не найден.**, s.96].

Qarşılıqlı əlaqəli məkanda yerləşən sfer və semiosferlərin məcmusu daha yuxarı səviyyənin, bir tərəfdən, semantik sahələr vasitəsi ilə dil, onların və ya onların hissələrinin adlandırılması imkanları, digər tərəfdən, dünyanın qavranılması və idrakının sabit modelləri yetərinə əlaqəli semiosfer vasitəsi ilə konseptosferin yaranmasına şərait yaradır. Konseptosferlərin məcmusu isə konseptual məkanı yaradır. Konseptosfer özlüyündə təfəkkürün struktur parametrlərə malik informasiya bazasını təmsil edir. Ayrıca götürülmüş dil cəmiyyətinin mental vahidlərinin məcmusunun tərkibi bütün xalqlar üçün ümumi olan konseptləri, milli-səciyyəvi konseptləri və ayrıca götürülmüş dil kimliyi milli şüuru üçün xarakterik olan endemik konseptləridən ibarətdir [9, s. 45].

Xatırlatmaq istərdik ki, linqvistik müstəvidə “konseptosfer” anlayışının işlədilməsi bütöv imkanlar spektri ilə bağlıdır. Konseptin tarixində semantik yerdəyişmələri izlənilməsində konseptosferin nəzərə alınması isə həm maraqlı, həm də mühüm şərtidir, çünki bir sıra yaxın və ya, əksinə, yetərinə uzaq konseptlərin semantikasında paralel yerdəyişmələri izləməsi, eləcə də semantik dəyişmələrin qanunauyğunluqlarını izahı prosesində konseptual təhlil tam ayrı səviyyə yüksəlmiş

olur. Konseptosferin semantik məkan kimi üzvlənməsi müxtəlif üsullarla həyata keçirilə bilər: 1) dominant (nüvə) və periferiya (nüvəətrafı); 2) mədəniyyət universaliləri və konkret mədəniyyət üçün spesifik olan terminlər; 3) semantik konstantlar (sabitlər) və dəyişkənlər. “Konseptosfer” termininin mahiyyətini açmağın yolu konseptin şərhindən keçir. Konsept linqvomədəni kateqoriya kimi müəyyən milli mədəni məkan üçün əhəmiyyətli, kollektiv şüurda əks olunmuş, müəyyən gerçəklik sahəsində möhkəmlənmiş və bu və ya digər dil formalarında ifadə olunmuş mürəkkəb və çoxaspektli mental törəmədir. Hər bir xalqın konseptosferində milli səciyyəli xeyli sayda konseptlər mövcuddur. Belə konseptlərin bir hissəsini başqa dildə vermək çətin və ya sadəcə mümkün deyildir. Bu konseptlərin çoxu gerçəkliyin qavranılmasını və baş verən hadisə və təzahürlərin dərk olunmasını “idarə edir”, xalqın kommunikativ davranışının milli xüsusiyyətlərini şərtləndirir. Başqa xalqın fikir və davranışlarını düzgün başa düşmək üçün belə konseptlərin aşkarlanması və təsviri mədəniyyətlərarası ünsiyyət baxımından son dərəcə vacibdir. Beləliklə, konseptosferin milli xüsusiyyəti haqqında onun əsas səciyyəsiindən biri kimi bəhs edə bilərik. Antroposentrik paradıqm çərçivəsində aparılan tədqiqatlarda bu və ya digər əlamətlər əsasında birləşən konseptlərin məcmusu “konseptosfer” termini ilə işarələnir. Məsələn, dünyanın dəyərlər mənzərəsində tematik əlamət üzrə, etik, hüquqi və s. konseptosferlər müəyyən edilə bilər. Milli dilin konseptosferi əsasında xalqın (etnosun) mədəniyyəti, onun mənəvi-əxlaq qanunları, etik ənənələri, digər xalqlara münasibəti, digər dinlərə qarşı dözümlülüyü, həyat və ölüm haqqında, maddi və mənəvi dəyərləri barədə mühakimə yürütmək olar. Ümumilikdə, “konseptosfer” termini altında biz, ilk növbədə, şəxsiyyəti müəyyən dəyərlər, dünyagörüşü, dil və danışiq (nitq) kompetensiyaları əsasında formalaşdıran mühüm konseptlər kompleksini başa düşürük.

Ədəbiyyat

1. Лихачев, Д.С. Концептосфера русского языка // Известия ОРЯ, Серия литературы и языка, т. 52,– 1993. №1, – с. 3-9.
2. Лихачев, Д.С. Концептосфера русского языка // Русская словесность: Антология / Под ред. В.П.Нерознака. – Москва: Academia, – 1997. – с. 280-287.
3. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров: Человек - текст - семиосфера - история. М.: Языки русской культуры, 1999. - 464 с.
4. Кошарная, С.А. Миф и язык / С.А.Кошарная. – Белгород: – 2002. – 287с.
5. Попова, З.Д. Понятие “концепт” в лингвистических исследованиях / З.Д.Попова, И.А.Стернин. – Воронеж: – 1999. – с. 27-34
6. Аскольдов, С.А. Концепт и слово // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология / Под ред. В.П.Нерознака. – Москва: Academia, – 1997. – с. 267-279.

7. Степанов, Ю.С. Константы: словарь русской культуры / Ю.С.Степанов. Изд. 3-е, испр. и доп. – Москва: Академический проект, – 2004. – 991 с.
8. Степанов, Ю.С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации / Ю.С.Степанов. – Москва: Языки славянских культур, – 2007. – 248 с.
9. Попова, З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З.Д.Попова. – Воронеж: ВГУ, – 2001. – 192 с.
10. Кубрякова, Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов / Под общ. ред. Е.С.Кубряковой. – Москва: Изд-во МГУ, – 1996. – 245 с.
11. Бабушкин, А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личностная и национальная специфика / Дис... доктора филол. наук. / – Воронеж, 1997. – 330 с.
12. Veysəlli, F.Y. Kognitiv dilçilik: əsas anlayışları və perspektivləri. *Studia philologica*. VII / F.Y.Veysəlli. – Bakı: Mütərcim, – 2015. – 120 s.
13. Məmmədov, A. Diskurs tədqiqi. Dərs vəsaiti / A.Məmmədov, M.Məmmədov. – Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, – 2013. – 78 s.
14. Abdullayev, Ə.Ə. Aktual üzvlənmə və mətn / Ə.Ə.Abdullayev. – Bakı: Xəzər Universiteti nəşriyyatı, – 1998. – 189 s.
15. Lakoff, G. *Metaphors We Live By* / G.Lakoff, M.Johnson. – Chicago: University of Chicago Press, – 1980. – 256 p.
16. Баранов, А.Н. Политический дискурс: методы анализа тематической структуры и метафорики / А.Н.Баранов, О.В.Михайлова, Г.А.Сатаров, Е.А.Шипова. – Москва: ИНДЕМ, – 2004. – 94 с.
17. Телия, В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурный аспекты / В.Н.Телия. – Москва: Языки русской культуры, – 1996. – 288 с.

Юсифова Т.В.

КОНЦЕПТОСФЕРА КАК ОСНОВНАЯ КАТЕГОРИЯ ЛИНГВИКОГНИТОЛОГИИ

Резюме

В статье анализируются принципы формирования концептологии и её становление как самостоятельной методологической базы. Отмечается, что точное раскрытие сущности термина «концептосфера» осуществляется через интерпретацию понятия концепта. В статье концепт рассматривается как лингвокультурная категория, представляющая собой сложный и многогранный ментальный продукт, имеющий национально-культурный характер, отражённый в коллективном сознании, стабилизированный в сфере действительности и вербализированный в языке. Национально-специфические

концепты составляют концептосферу любого народа. Отмечается, что определённую часть национально-специфических концептов сложно передать на другом языке. Национально-специфические концепты способствуют восприятию внеязыковой действительности, пониманию событий и явлений, а также определяют национальные особенности языкового поведения народа. В статье утверждается, что выявление и описание таких концептов чрезвычайно важно с точки зрения межкультурной коммуникации для правильной интерпретации мышления и языкового поведения любого народа. В статье представлена национально-культурная характеристика как основная черта концептосферы.

Ключевые слова: концепт, концептосфера, культурный концепт, культура, языковая картина мира, концептуальная картина мира

Tunzala Yusifova

CONCEPTSPHERE AS A MAIN CATEGORY OF LINGUICOGNITOLOGY

Summary

The article deals with the principles of the formation of conceptology and its formation as an independent methodological base. It is written in the article that the correct way to reveal the essence of the term “conceptsphere” is through the interpretation of the notion of concept. The article explains the concept as a linguocultural category with a national-cultural characteristic, reflected in the collective consciousness, stabilized in the field of reality and verbalized in language as a complex and multifaceted mental derivative. Nationally specific concepts constitute the conceptsphere of the people. The article notes that it is not easy to give a certain part of nationally specific concepts in another language. Nationally specific concepts help to perceive extra-linguistic reality and understand the events and manifestations that occur, and determine the national characteristics of the language behavior of the people. The article puts forward the idea that in order to correctly interpret the thinking and language behavior of any people, the discovery and description of such concepts is extremely important from the point of view of intercultural communication. The article presents the national-cultural characteristic as the main characteristic of the concept sphere.

Key words: concept, conceptsphere, cultural concept, culture, linguistic landscape of the world, conceptual landscape of the world

Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Cəmil Babayev